

МІЖНАРОДНЕ Й УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ЧИННИК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Аналізується міжнародне й українське законодавство у сфері культури в контексті міжкультурної комунікації.

Ключові слова: законодавче та нормативно-правове поле, ЮНЕСКО, права у сфері культури, Хартія Європейського Союзу.

Анализируется международное и украинское законодательство в сфере культуры в контексте межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: законодательное и нормативное правовое поле, ЮНЕСКО, права в сфере культуры, Хартия Европейского Союза.

In the article the legislation in the sphere of culture in the context of intercultural communication international and Ukrainian is analysed.

Key words: field legislative and normative-legal, and YONESCO, rights in the sphere of culture, Charter of European Union.

Стратегічним завданням міжкультурної комунікації є формування європейського та світового культурного ландшафту. Основою цього процесу є законодавча і нормативно-правова база, яка формулює єдині принципи та завдання культурної політики, окреслює права й обов'язки громадян у культурній сфері, унормовує взаємини держав у культурному просторі суспільств, створює рівноправні відносини щодо збереження культурної спадщини. Тому аналіз міжнародного та українського законодавства як чинника міжкультурної комунікації є актуальним у теорії і практиці культури У межах нашого дослідження проаналізуємо міжнародні правові акти та законодавчу базу України в галузі культури.

Хартія Європейського Союзу формулює певні права та свободи людини, зокрема свободу думки, совісті та релігії, свободу висловлювання й інформації, свободу мистецтва та науки, і створює умови для культурної, релігійної та мовної різноманітності. Свобода мистецтва і науки проголошується в Статті 13, зокрема, зазначається, що мистецтво та наукові дослідження не повинні мати будь-яких обмежень.

Культурні права є обов'язковими. Стаття 15 «Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права» (1976 р.) декларує:

Держави-учасники цього Пакту визнають право кожної особи на:
— участь у культурному житті;

— використання здобутків наукового прогресу і їхнє практичне застосування.

Заходи, які мають здійснювати держави — учасники Пакту для повного забезпечення цього права, передбачають ті, що необхідні для охорони, розвитку й поширення здобутків науки і культури. Держави — учасниці Пакту — визнають корисність заохочення та розвитку міжнародних контактів і співпраці в науковій і культурній сферах.

Інші міжнародні документи в царині культурних прав мають декларативну спрямованість, констатуючи принципи і спонукаючи уряди до впровадження політики щодо визнання та задоволення різноманітних культурних прав. Серед таких документів:

1. Декларація ЮНЕСКО про принципи міжнародного культурного співробітництва (прийнята 4 листопада 1966 р.) У статті 1 цієї Декларації, зокрема, йдеться — кожна культура має гідність і цінність, які слід поважати і берегти. Розвиток власної культури є правом і обов'язком кожного народу. У своєму багатстві й різноманітності і взаємному впливі всі культури складають загальну людську спадщину [3].

2. Декларація Мехіко з політики в галузі культури (1982 р.), яка визначає збереження культурної ідентичності, сприяє звільненню народів. І, навпаки, будь-яке домінування призводить до заперечення чи порушення цієї ідентичності.

3. Універсальна декларація ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001 р.), також безпосередньо належить до визначення прав людини та культурної різноманітності.

4. Правовою підставою для формування єдиної культурної політики Європейського Союзу є Стаття 128 Маастрихтської угоди (1992), яка визначила, що «... спільнота сприятиме розквіту культур країн-членів, поважаючи при цьому їхнє національне й регіональне різноманіття і водночас — увиразнюючи спільну культурну спадщину. А четвертий параграф цієї статті підкреслює, що спільнота у своїх діях, передбачених цією Угодою, має врахувати культурні аспекти» [9].

5. У підсумковому документі Міжнародного форуму з культури й розвитку (Оттава, червень 1998 р.) національним урядам пропонується: «Урядам слід взяти на себе зобов'язання бути провідниками культурного різноманіття, а не уніфікації, й адекватними заходами підтримувати різноманіття культур у їхніх країнах» [7].

Один з прикладів виведення культурних прав на міжнародний рівень — це Європейська культурна конвенція 1954 р., до якої

в 1996 р. приєдналася й Україна. Цією конвенцією передбачаються зобов'язання країн-учасників надавати своїм громадянам можливість безперешкодно ознайомлюватися з культурним надбанням інших європейських країн (що передбачає вільне пересування територіями цих країн, вільне вивчення європейських мов і культур, зокрема надання можливості громадянам інших європейських країн безперешкодно вивчати культуру, мову, історію України).

Якість законодавчих положень можна визначити за певними стандартними критеріями. Оскільки не існує консенсусу щодо стандартів якості законодавства, деякі країни, а також ОБСЄ визначили перелік стандартів якості законів, який містить:

- стандарти користувача — чіткість, простота та доступність закону для простих громадян і бізнесу;
- стандарти оформлення — гнучкість та узгодженість з іншими законодавчими актами й міжнародними стандартами;
- юридичні стандарти — структура законодавчого акту, впорядкованість закону, чіткість викладення норм;
- стандарти дієвості — відповідність норм конкретним проблемам і реальним життєвим умовам;
- економічні й аналітичні стандарти — співмірність вигід і витрат;
- стандарти впровадження — практичність, здійсненність, надійність дотримання закону [7].

Цей набір стандартів відповідає найважливішим вимогам якості будь-якого регуляторного акту: надійність, послідовність, дієвість, ефективність.

На думку Делії Мучіка, існує кілька основних джерел формування національного законодавства у сфері культури. Ці джерела можна об'єднати в такі групи:

- міжнародні та регіональні законодавчі акти: договори, конвенції, хартії угоди;
- міжнародні й регіональні документи, які не мають статусу законів: резолюції, рекомендації, плани дій, декларації;
- норми, рекомендації чи принципи, розроблені міжнародними НДО, які не є обов'язковими, але базуються на кращому міжнародному досвіді у відповідній сфері;
- національні культурні політики інших держав;
- національні правові та культурні традиції і національні конституції [8].

Один з представників суперорганічної школи в культурній географії США У. Зелінські, говорячи про ставлення до культури як до традиційного структурованого набору норм поведінки, кодів і дій, а також результатів цих дій, зазначає, що цей набір специфічний для кожної культурної групи виживає завдяки передачі своєрідними, символічними засобами [6]. Він вважає, що для культурної географії можна обрати один з найпростіших шляхів категоризації компонентів культури серед безмежної кількості можливих систем.

Стратегічний пріоритет культурної політики держави — це збереження й актуалізація національної культурної спадщини, відродження історичної пам'яті народу.

Реалізація цього пріоритету передбачає поєднання пам'яткоохоронної роботи з перетворенням національної спадщини на ключовий чинник у формуванні креативного потенціалу суспільства, в господарчому відродженні багатих на культурну спадщину міст і сіл, в освіті та вихованні молоді.

До головних цілей, яких необхідно досягти через реалізацію цього пріоритету, належать:

- формування в суспільстві об'єктивного уявлення про власну історію та національну культуру, викорінення імперських стереотипів і комуністичних фальсифікацій;
- увічнення пам'яті видатних українців: державних діячів, митців та діячів національної культури, чия особистість і діяльність замовчувалися чи спотворювалися в радянські часи; популяризація знань про них у суспільстві, особливо — серед молоді;
- утвердження європейської традиції в українській культурі [2].

Конкретні завдання в цьому напрямі сформульовані в указах Президента, відповідних постановах і розпорядженнях Уряду, серед яких:

Указ Президента України «Про невідкладні заходи з розвитку Національного заповідника «Хортиці» № 732 від 29.04.2005;

Указ Президента України «Про додаткові заходи з підготовки до відзначення 200-річчя від дня народження Т. Шевченка» № 784 від 16.05.2005;

Указ Президента України «Про Культурно-мистецький і музейний центр «Мистецький Арсенал», № 415, від 22.05.2006 р.;

Указ Президента України «Про заходи з відзначення 90-річчя подій Української національної революції 1917-1921 років і вшанування пам'яті її учасників» № 297 від 12.04.2007 р.;

Указ Президента України «Про відзначення 300-річчя подій, пов'язаних із воєнно-політичним виступом гетьмана України Івана Мазепи та укладенням українсько-шведського союзу» № 955 від 9.10.2007 р.;

Указ Президента України «Про відзначення 2008 року 360-річчя подій, пов'язаних із початком національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття», № 78 від 1.02.2008 р.;

Указ Президента України «Про заходи з розвитку Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» та міста Батурина» № 194, від 4.03.2008 р.;

Указ Президента України «Про відзначення 350-річчя перемоги війська під проводом гетьмана України Івана Виговського в Конотопській битві» № 207 від 11.03.2008 р. та ін.

Успішно реалізуються плани заходів, затверджені Кабінетом Міністрів України на виконання зазначених указів, що передбачали, зокрема:

- дослідження, належне збереження, відтворення історико-культурних пам'яток, пов'язаних з видатними подіями та провідними діячами національної історії (зокрема пам'яток у складі національних історико-культурних заповідників «Хортиці», «Гетьманська столиця», «Чигирин»);
- проведення загальноукраїнських масових культурно-мистецьких акцій, спрямованих на відзначення знакових подій, ушанування пам'яті видатних синів українського народу («Відродимо Хортицю», «Розгойдані дзвони пам'яті» та ін.);
- реалізацію масштабних культурно-історичних проєктів європейського значення («Алея видатних діячів України», Меморіал пам'яті жертв Голодомору, «Мистецький Арсенал» та ін.);
- заходи, спрямовані на створення (проєктування та спорудження) нових пам'ятників видатним подіям національної історії, вшануванню пам'яті видатних українських діячів;
- створення художніх, документальних, телевізійних фільмів, театральних вистав і концертних програм, присвячених видатним подіям, діячам національної історії.

Необхідно зазначити, що проведена робота з удосконалення законодавчої бази пам'яткоохоронної справи. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» (№132-VI), розроблений МКТ, що створить належні умови для

збереження та підтримки традиційної культури, виведе її на міжнародну сцену. Прийнято Закон України «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації». Деякі законопроекти, що стосуються охорони культурної спадщини, перебувають на розгляді у Верховній Раді.

Є нагальна необхідність створення центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини й системи органів охорони культурної спадщини на рівні областей, міст, районів та органів місцевого самоврядування. Нині опрацьовані й підготовлені пропозиції щодо створення центрального органу.

За підтримки МКТ також проведено урочисті заходи з нагоди 900-річчя заснування Михайлівського Золотоверхого монастиря; урочистості, присвячені відзначенню в Україні 1020-річчя Хрещення Київської Русі.

Важливе значення для збереження національної пам'яті, патріотичного виховання мали культурно-мистецькі заходи до 75-х роковин Голодомору 1932–1933 рр. У процесі реалізації цих заходів ухвалено ескізні проекти ключових фрагментів, споруджено й відкрито першу чергу Меморіального комплексу пам'яті жертв голодомору в столиці. Відбулися українські культурно-мистецькі програми в зарубіжних країнах, Міжнародна акція «Незгасима свічка», численні виставки, театральні, музичні та кінопрем'єри, присвячені вшануванню пам'яті жертв Голодомору.

Належний контроль держави за вивезенням, увезенням культурних цінностей, поверненням незаконно вивезених з України культурних цінностей є важливими складниками охорони національної спадщини.

Упродовж 2008 р. здійснено певні заходи державного та регіонального рівня, серед яких:

- опрацьовано питання передачі в дарунок Україні приватної мистецької збірки українських художників ХХ ст., зібраної меценатом Г. Горюн-Левицькою;
- передано в Україну зі США архівні документи, пов'язані з життям і творчістю Т. Шевченка й Л. Українки, колекцію з 15 картин українського художника Л. Кузьми, а також 2 малюнки В. Бутовича і 6 малюнків М. Левицького;
- у краєзнавчому музеї м. Гьохштедт (ФРН) досліджено питання щодо можливого перебування в колекції зазначеного музею пам'яток народного мистецтва українського походження; атрибутовано колекцію писанок і декоративну таріль, які під час Другої світової війни були вивезені з Державного музею українського образотворчого мистецтва;

- проведено IV засідання Міжурядової українсько-польської комісії в справі охорони та повернення втрачених і незаконно переміщених під час Другої світової війни культурних цінностей (Варшава, 16–19 червня 2008 р.);
- проведено VII засідання Українсько-німецької комісії з питань повернення та реституції втрачених і незаконно переміщених під час та внаслідок Другої світової війни культурних цінностей (Мюнхен, 3-5 квітня 2008 р.).

Упродовж 2008 р. Міністерством культури і туризму України та Держкультурспадщина проводили роботу з удосконалення нормативно-правової бази пам'яткоохоронної галузі.

У 2008 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини», що створить належні умови для збереження і підтримки традиційної культури України, та Закон України «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації».

Унесено на розгляд Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини», що передбачає посилення відповідальності за порушення пам'яткоохоронного законодавства.

Розроблено такі проекти постанов Кабінету Міністрів України: про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України «Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми розвитку Національного заповідника «Хортиця» на період до 2012 року», «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009–2011 роки», а також розпорядження «Про схвалення концепції Державної цільової національно-культурної програми розвитку Національного заповідника «Херсонес Таврійський» на 2009–2013 роки» тощо.

Упродовж 2008 р. продовжувалося виконання програм, затверджених у попередні роки, а саме:

- Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 рр. (затверджена Законом України від 20 квітня 2004 року № 1692-IV);
- Комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 рр. (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2002 року № 1330);

- Комплексної програми збереження пам'яток Державного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» й розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури смт. Батурина (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 року № 1123);
- Комплексної програми розвитку історико-архітектурного комплексу «Резиденція Богдана Хмельницького» на 2004-2010 рр. (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 червня 2004 року № 721);
- Плану заходів з підготовки та відзначення 1100-річчя заснування м. Переяслава-Хмельницького (затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 року № 415-р).

МКТ разом з МЗС та іншими центральними й місцевими органами виконавчої влади забезпечують контроль виконання міжнародних договорів з охорони культурної спадщини, ратифікованих Верховною Радою України.

У рамках співпраці з міжнародними організаціями на 32-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відбулася 2–10 липня 2008 р. в м. Квебек (Канада), опрацьовано пропозиції України щодо включення Андріївської та Кирилівської церков до Списку Всесвітньої культурної й природної спадщини ЮНЕСКО завдяки розширенню меж об'єкта всесвітнього значення «Собор Святої Софії і комплексу монастирських споруд Києво-Печерської Лаври» та внесення змін до меж буферної зони «Ансамблю історичного центру м. Львова».

28 травня 2008 р. на колегії МКТ розглянуте питання «Про стан дотримання пам'яткоохоронного законодавства в заповідниках сфери управління Міністерства культури і туризму України».

2008 р. тривала робота з удосконалення правової бази сфери культури і туризму:

Верховною Радою України прийнято такі Закони України:

- «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» (№132 — VI) (06.03.08 р.) (створює належні правові умови для підтримки традиційної культури, виходу її на міжнародну арену) ;
- «Про перелік пам'яток культурної спадщини, які не підлягають приватизації» (23.09.08) (крім затвердження, власне, переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації, зазначений Закон вирішує питання забезпечення їхнього ефективного використання, залучення інвестицій до ремонтно-реставраційних робіт).

На розгляді у Верховній Раді України перебувають розроблені фахівцями МКТ та галузевих установ проекти законів:

- Про внесення змін до Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (щодо створення цілісної структури органів державної влади в цій сфері);
- Про внесення змін до Закону України «Про музеї та музейну справу» (щодо вдосконалення обліку та збереження пам'яток музейного фонду в Україні);
- Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» (щодо вдосконалення бібліотечної системи та бібліотечного обслуговування);
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини;
- Про внесення змін до деяких законів України щодо створення сприятливих умов для розвитку національної кінематографії (законопроект передбачає поліпшення правової бази продюсерської діяльності та фінансування кіновиробництва);
- Про збір на розвиток національної кінематографії;
- Про внесення змін до Закону України «Про курорти» (з метою належного правового забезпечення виконання МКТ функцій спеціального уповноваженого органу виконавчої влади з питань діяльності курортів);
- Про оголошення природних територій м. Слов'янська Донецької області курортом державного значення.

На розгляді в Кабінеті Міністрів України перебуває проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» (з метою належного правового забезпечення виконання МКТ функцій спеціального уповноваженого органу виконавчої влади у сфері туризму та поліпшення якості надання туристичних послуг)».

На погодженні в центральних органах виконавчої влади перебувають такі проекти законів:

- «Про культуру» (має замінити застарілі «Основи законодавства України про культуру»; його основною метою є вдосконалення діючих механізмів реалізації державної політики та правових відносин у сфері культури);
- «Про національний культурний продукт» (законодавчо забезпечить належну наявність національного культурного продукту на ринку, сприятиме цілісності інформаційно-культурного простору України);
- Про внесення змін до Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» (з метою поліпшення правової бази діяльності благодійників і меценатів);

- Про ратифікацію Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво (з метою поліпшення правових умов міжнародного співробітництва в галузі кіно).
- Про внесення змін до Закону України «Про гастрольні заходи в Україні» (з метою поліпшення механізму сплати та диференціації гастрольного збору).

У звітному році розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про театри і театральну справу».

Прийнято нормативно-правові акти, що стосуються сфери культури:

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р. № 1088-р «Про затвердження Стратегії сталого розвитку туризму і курортів»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2008 р. № 736 «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2006 року № 1404» (щодо попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закупаються за бюджетні кошти для потреб кіновиробництва);

Розпорядження Президента України від 21.07.2008 року № 232/2008-рп «Про призначення грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, образотворчого мистецтва, кінематографії та молодим письменникам і майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проєктів»;

Розпорядження Президента України від 04.09.2008 року № 272/2008-рп «Про призначення державних стипендій видатним діячам культури і мистецтва»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009-2011 роки» від 17.09.2008 р. № 1237-р;

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з підготовки і відзначення 100-річчя від дня народження Марії Приймаченко» від 24.09.2008 р. № 1265-р;

Указ Президента України «Про надання Державному історико-археологічному заповіднику «Кам'яна могила» статусу національного» від 10.09.2008 р. № 815/2008;

Указ Президента України «Про надання державному історико-меморіальному заповіднику «Поле Берестецької битви» статусу національного» від 10.09.2008 р. № 816/2008.

Необхідно зазначити, що подальше дослідження проблеми законодавчого та нормативно-правового забезпечення культурної політики в контексті формування європейського культурного

простору потребує звернення до прикладних розробок Українського центру культурних досліджень (Гриценко О.А., Солодовник В.В., Різник О.О., Цимбалюк Н.М., Ковтун В.Д.), фундаментальних праць Інституту культурології Академії мистецтв України (Богуцький Ю.П., Шейко В.М., Щербіна В.М.), Національної академії державного управління при Президентові України (Чукут С.А., Скуратівський В.А.).

Таким чином, аналіз міжнародних законодавчих актів у сфері культури та законодавчого й нормативно-правового поля української культури дозволяє дійти таких висновків. Зміст і форми сучасної міжкультурної комунікації великою мірою базуються та залежать від законодавчого унормування, створення єдиних правил культурної поведінки як на державному рівні, так і на рівні міжособистісного спілкування. Збереження та презентація основних надбань і зразків культурної спадщини формує уявлення світової спільноти щодо різноманітності й унікальності культур.

Список літератури

1. Гриценко О. Культурна політика України : короткий історичний огляд / Олександр Гриценко, Максим Стріха // Культурна політика : методологічні, правові, економічні проблеми / ред. О. Гриценко. — К. : УЦКД Мінкультури, 1995. — С. 5–26.
2. Гриценко О. Основні положення Концепції державної культурної політики України (проект) / Олександр Гриценко, Максим Стріха // Культура і життя. — 1995. — 21 січня.
3. Гриценко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі / Олександр Андрійович Гриценко. — К., 2000. — 228 с.
4. Глобальное видение — местное звучание: стратегическая программа Организации Объединенных Наций в области коммуникации : докл. Целевой группы по вопросам переориентации деятельности ООН в области общественной информации / Комитет по информации. — Нью-Йорк : ООН, 1997. — 47 с.
5. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности / сост. : Л. И. Василенко, В. Е. Ермакова. — М. : Прогресс, 1990. — 495 с.
6. Мордюков П. Культурная география (общественная потребность и опыт развития) (обзор) / П. Мордюков // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. — М. : ИНИОН, 1990. — Вып. 3. — С. 70–82.
7. At Home In the World, International Cultural Forum Report. — P. 143–143.
8. Della Mucica, Cultural legislation: Why? How? What? — Council of Europe, Cultural Policy and Action Department, DGIV/CULT / STAGE (2003). — Strasbourg, January 2002. — P. 45.
9. Decision 89/337, OJ L. 142, 25.05.1989 and Decision 89/630, OJ L. 363, 13.12.1989.

Надійшла до редколегії 03.03.2010 р.